

KIRAATLERİN TEFSİRE ETKİSİ (İBN ÂŞÛR ÖRNEĞİ)*

Murat AKKUŞ**

Öz

Bu çalışmada kıraatlerin tefsire etkisi ferşî kıraat farklılıkları bağlamında ele alınacaktır. Ferşî kıraat farklılıkları ise nahiv ve sarf yönünden kıraat farklılıkları başlıkları altında örneklendirilecektir. Bu örneklendirmeler son dönem müfessirlerinden İbn Âşûr'un (ö.1393/1973) tefsiri "et-Tahrîr ve't-Tenvîr" üzerinden gerçekleştirilecektir. Verilen örnekler mütevatir kabul edilen kıraatlerden oluşacak şaz kıraatler yer verilmeyecektir. Amacımız, kıraatlerin ayetleri anlamlandırmadaki etkisini İbn Âşûr'un tefsiri çerçevesinde ele almaktır. Yeri geldikçe diğer kaynaklardan da istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler:İbn Âşûr. Kıraat, Ferş, Nahiv, Sarf.

Impact on Interpretation of Differences in Recitation/Qiraah The Sample of "Ibn Âshûr" Abstract

In this study, the impact on interpretation of differences in recitation will be discussed in the context of fersh differences in recitation. The fersh recitation differences will be exemplified under the heading direction of syntax and grammar differences in recitation. These exemplifications will be carried out in "Tahreer wa el-Tanweer" which is the interpretation of Ibn Ashur, one of the examples of recent commentators. The examples which are accepted mutawatir will consist of recitation and shaz readings will not find a place. Our goal is to analyse the effect of recitations in the explanation verses from the point of interpretation of Ibn Âshûr. When necessary, we will also be benefiting from other sources.

Keywords: Ibn Âshûr, Recitation/Qiraah, Fers, syntax, grammar.

GİRİŞ

Kıraat¹ ve tefsir alanında eser veren âlimlerin kıraatlere yaklaşımları birbirinden farklıdır. Kıraat âlimleri, sahih kıraatleri şâzz olanlarından ayırıp; fonetik ve ferş ihtilaflarını² kâriflerine nispet ederek tespit ederler ve anlamlara işaret etmezler.³ Müfessirler ise; ayetin muhtemel manalarını ortaya koymak için hem sahih kıraatleri, hem de şâzz kıraatleri tefsirlerinde naklederler. Özellikle de fonetik okumalara değil, ferş okumalara yer verirler. Bunu yaparken ya bu okumalardan farklı bir anlam yakalamaya çalışırlar; ya da yaptıkları bir yorumu desteklemek için bu okumaları kendi tefsirlerine dayanak yaparlar.⁴ İcra ettikleri bu farklı yöntemler açısından kıraat âlimleriyle müfessirler, adeta aralarında bir görev paylaşımı yapmışlardır.⁵

Bir müfessir olarak İbn Âşûr (ö.1393/1973) da ferş okumalara çoğunlukla tefsirinde yer vermiş ve ferş okumaların anlama yansımalarını göstermiştir. Aynı zamanda o, fonetik okuyuşlara da yer vermiştir. Tefsirinde bu okuyuşların neler olduğunu söylemiş ve anlama etki etmediklerine dikkat çekmiştir. İbn Âşûr, kıraat farklılıklarının tefsirle olan münasebetini ortaya koyabilmek için, kuranın ihtilafına neden olan kıraat farklılıklarını iki başlık halinde ele almıştır. Birincisi; medd, imâle, tahfif, teshîl, tahkîk, izhâr, idğâm, hems, cehr gibi hususlardır. İkincisi ise kelimeleri oluşturan harflerin ve fiillerin hareketlerinin değişimine dayalı kıraat

* Bu çalışma "Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü: "et-Tahrîr ve't-Tenvîr Örneği" adlı doktora tezimizin bir bölümün gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir ABD Öğretim Üyesi.E-pota: muratakus114@hotmail.com

¹ Kıraat (الْقِرَاءَةُ) kelimesi, Arapçada k-r-e/كِرَاءَة kökünden semâi (kural dışı) mastardır. "Okumak, tilavet etmek" manasına gelir. "Kıraât", aynı mastarın çoğulu olup, "okumalar/okuyuşlar" demektir. Bkz. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfîi, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, ts, I/128; Zürcânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî ulûmî'l-Kur'ân*, thk. Fevz Ahmed Zümerî, Beyrut, 1415/1995, I/336. Kıraatin terim manası ise "Kur'ân kelimele- rin yapılarında ve teliflerinde tahfif, teşdid ve benzerleri gibi meydana gelen farklı okunuşlardır." şeklindedir. Bu tanım için bkz. Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî ulûmî'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1404/1984, I/318.

² Ferş kıraat farklılıkları, ayetlerin anlamına etki eden, harflerin ve hareketlerin değişimiyle veya kelimelerdeki ziyâdelik ve noksanlıkla ortaya çıkan kıraat farklılıklarıdır. Bkz. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 51.

³ Okunuş farklılıklarını verip tefsirlere yer vermeyen kıraat âlimleri ve eserleri için bkz. İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî, *es-Seb'a fî'l-Kıraat*, thk. Şevkî Dayf, Dâru'l-Meârif, Mısır, ts; İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf, *en-Neşr fî'l-kıraati'l-aşr*, (2 cilt bir arada) Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971; İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân, *el-Muhtesab fî tebyîni vücûhî şevâzî'l-kıraati ve'l-izâh anhá*, thk. Ali en-Necdí Nâsîf-Abdühalim en-Neccâr, Kahire, 1415/1994.

⁴ Kıraat farklılıklarına ve anlamlarına yer veren bazı müfessirler ve eserleri için bkz. Râzi, Ebu Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb*, (I-XXXII) Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmî li-ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Hasen, Müesssetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru'l-Bahrî'l-Muhîr*, thk. Adil Ahmed-Ali Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1993.

⁵ Kılıç, Mustafa, *Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında Kıraat Olgusu*, MÜSBE, İstanbul, 2014, s. 277.

farklılıklardır.⁶

İbn Âşûr'a göre tefsirle ilişkisi olmayan ilk madde, kıraat birikimi içinde, fonetik kıraat farklılıkları grubuna girmektedir. Bu farklılıklar, kelimelerin daha çok telaffuzuyla alakalı olup kıraat imamlarının Kur'an kıraatinde takip ettikleri ve her birinin kendisine ait olan ya da diğer imamlarla ortak oldukları kuralların öne çıkanları ile oluşanlardır. Öne çıkan bu farklılıklara İbn Âşûr tefsirinde hem yer vermiştir hem de anlama etkisi olmadığına işaret etmiştir.⁷

Tefsirle ilişkisi olan ikinci madde ise, ferşî kıraat farklılıkları grubuna girmektedir. Ferşî kıraat farklılıkları, ayetlerin anlamına etki eden, harflerin ve hareketlerin değişimiyle veya kelimelerdeki ziyadelik ve noksanlıkla ortaya çıkan kıraat farklılıklarıdır.⁸ Ayrıca tecvid ilminde örneği olduğu gibi belli bir kurala dayanmayan, Kur'an'da dağınık olarak bulunan kıraat ihtilaflarına da ferşî kıraat farklılıklarındanmaktadır.⁹

İbn Âşûr'un tefsirinde kaynak olarak sıkça zikrettiği kıraatlere bakıldığında onun ferşî okumalara daha çok yer verdiği ve Kur'an'ın tefsirine daha bir açıklık kazandırmak maksadıyla bu kıraatleri gerek nahiv ve gerekse sarf açısından hükmetleriyle birlikte ele alıp ayetleri buna göre izah ettiği görülmektedir.

Burada İbn Âşûr'un zikrettiği bu kıraatleri, diğer bazı tefsir ve kıraat kitaplarındaki bilgilerle karşılaştıracak, bunları nahiv ve sarf yönünden inceleyeceğiz.

1. Nahiv Yönünden Kıraat Farklılığı ve Bunun Anlama Etkisi

Arapçada bir kelimenin cümle içerisindeki konumu, sonundaki alâmetlerle be-

⁶ İbn Âşûr, Muhammed et-Tahir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, nşr. Daru Sahnûn, Tunus, ts, c. 1 cüz. 1, s. 51.

⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 51. Ayrıca bu farklılıklarla ilgili bilgiler için bkz. el-Akk, Halid Abdurrahman, *Usûlü't-Tefsîr ve Kavâidüh*, Dârü'n-Nefâis, Beyrut, 1407/1986, s. 428.

⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 55; Akk, *Usûlü't-efsîr*, s. 428; Ünal, Mehmet, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, Ankara, 2005, s. 135.

⁹ el-Makdisî, Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâil b. İbrâhîm Ebû Şâme, *İbrâzû'l-Meânî min Hırzî'l-Emânî fi'l-Kirâati's-Seb'*, thk. İbrahim Atûh Avez, Dâr'ül-Kütübi'l-İlmiyye, ts, s. 319; ed-Devserî, İbrahim b. Saîd *Muhtasaru'l-Ibârât li Mu'cemi Mustalahâti'l-Kirâât*, Daru'l-Hadârâ li'n-Neşri ve't-Tevzî, Riyad, 1429/2008, ss. 86-87; Abdurrahîm, Abdülcelîl, *Lügâtü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Amman, 1981, s. 125. Ferşî okumalar, lehçeye dayanmamaktadır. Sarf ve nahiv özellikleri tamamen Arap dilinin unsurlarıdır. Bunlarda "yedi harf"te olduğu gibi ruhsat mantığı yoktur. Çünkü okunan vechlerin yapısı buna müsait değildir. Bunlar fonetik gibi formülasyona tâbî tutulamamaktadır. Aynı kelime Kur'an'da geçtiği bazı yerlerde okunurken bazı yerlerde okunmamaktadır. Bu da Hz. Peygamber'in bunları tek tek okumuş olması sonucunu getirmektedir. Bu farklılıkların tamamı, Mushaf'lara kaydedilmiştir. Tek yapı halinde gösterilebilenler tek, iki farklı yapıda gösterilmesi gerekenler de iki farklı şekilde yazılmışlardır. Bütün bu kıraatlerin temel dayanağı isnâd olduğu gibi, Mushaf hattına uygunluk da ikincil dayanak olarak önem arz etmektedir. Bu kıraat farklılıklarının anlam üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Bu farklılıklar müteradifler ve fonetikler gibi, Hz. Peygamber'in işareti ve formülü ile sahabe tarafından izin verilerek okunmasına ve geliştirilmesine müsait değildir. Bizzat ilgili okumaları Hz. Peygamber'in okumuş ve sahabilere öğretmiş olması gerektiğini düşünüyoruz. Ancak biz bunların her bir kıraate göre yeniden mi nazil olduğunu yoksa biriyle nâzil olup diğerlerini Hz. Peygamber'in kendisinin mi okuduğunu bilemiyoruz. Bu bilgilerin hepsine ve en son maddedeki görüşlerin tartışılmasına bkz. Dağ, Mehmet, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İSAM, İstanbul, 2011, ss. 71-73.

lirlendiğinden ve bu alâmetlerin, konumu belirleme hususunda her zaman açık olmaması ya da birden fazla konumu işaret edebilmesi sebebiyle ayetlerin anlamında farklılaşma olabilmektedir. Kitaplarda taaddüdü'l-i'râb, ihtilâf-u evcûhi'l-i'râb başlıkları altında incelenen bu konu geçmişten günümüze gerek tefsir kitaplarında gerekse i'râbu'l-Kur'ân eserlerinde ayetler üzerinde uygulanagelmıştır.¹⁰ Kur'an, Arapça indirildiği ve bu dilin özelliklerine sahip olduğu için, nahvin önemi bu kitap için de geçerlidir.¹¹

Şerî hükümler, nahiv vecihlerinin değişmesiyle değişiklik arz ettiği için¹² Arap dilinde öğrenilmesi en gerekli olan dilbilim dalının nahiv olduğu ifade edilmiştir.¹³ Bu ilimler içerisinde nahiv ile bağlantısı en güçlü olanı ise tefsirdir.¹⁴ Bunun yanı sıra kıraat birikimi içinde yer alan nahvî kıraat farklılıkları hem nahiv amillerinin farklı amel etme durumundan kaynaklanmakta hem de nahiv mamüllerinin cümle içindeki alternatifli konumlarından ileri gelmektedir. Nahiv amilleri Kur'an lafızları arasında olunca ortaya çıkan farklı amel etme olgusu farklı okuma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵ Dolayısıyla kıraat birikimi içerisinde amillerin farklılaşması şeklinde oluşan kıraat farklılıkları vardır. Aynı zamanda farklı okumalara bağlı olarak mamüllerin cümle içindeki nahvi konumları da değişmektedir.¹⁶ Bu bağlamda, başlıklar halinde İbn Âşûr'un verdiği nahvi kıraat farklılıklarından doğan anlamlar örneklerde yerini bulacaktır. Ancak *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*'de geçen tüm mütevatir kıraatler ele alınıp makalenin hacmi genişletilmeyecektir. Konu, öne çıkan bazı kıraatler örneğinde işlenecektir.

1.1. İsimlerin Merfû ve Mansûb Okunuşları

Nahiv yönünden ihtilafların çeşidine giren isimler kıraat imamları tarafından mansûb, merfû ve mecrûr alâmetlerle, yer yer sıfat ve isim tamlaması şeklinde okunabilmektedir. Ancak biz, bu başlıkta isimlerin sadece merfû ve mansûb okunuşlarını İbn Âşûr'un tefsirinden örnekleme yoluna gideceğiz. Aynı zamanda diğer kaynaklardan da istifade edeceğiz.

“قَالَ اللهُ هَذَا يَوْمَ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ” (Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür.)¹⁷ ayetindeki يَوْمَ kelimesi iki şekilde okunmuş-

¹⁰ Kaya, Mehmet, *İ'râb Değerlendirmelerinin Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü -Zemahşerî Örneği-*, Erzurum, 2014, s. 200.

¹¹ Kaya, a.g.t., s.203.

¹² Yakut, Ahmed Süleyman, *Zâhiratü'l-i'râb fî'n-Nahvi'l-Arabiyyi, Dâru'l-Ma'rife*, İskenderiye, 1994, s. 188.

¹³ Tantâvî, Muhammed, *Neş'etü'n-Nahv*, Kâhire, ts, s.16.

¹⁴ Aydın, İsmail, “*Kur'ân'la İlgili İlk Filolojik Çalışmaların Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi*”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma D.*,XI(1), 2011, s. 51.

¹⁵ Dağ, a.g.e., s. 66.

¹⁶ Dağ, a.g.e., s. 66, 67.

¹⁷ el-Mâide 5/119. Makalede ayet mealleri çoğunlukla Diyanet Vakıf Mealinden verilmiştir.

tur.¹⁸

İbn Âşûr bu kelimeyi kıraat imamlarından Nâfi'nin (ö.169/785) mansûb ile **يَوْمٌ** şeklinde okuduğunu, diğer kıraat imamlarının ise merfû ile **يَوْمٌ** şeklinde okuduklarını söyler.¹⁹

İlgili kelime merfû okunduğu zaman **هَذَا** kelimesi mübteda, **يَوْمٌ** kelimesi ile başlayan cümle de haber olur.²⁰ Buna göre takdir ise **هَذَا الْيَوْمُ يَوْمٌ مِّنْفَعَةٌ الصَّادِقِينَ** “Bu gün doğru kimselerin menfaatlendiği gündür.” şeklinde olduğu gibi²¹ **هَذَا يَوْمٌ نَفَعُ الصِّدِّيقِ**²¹ “Bu, doğruluğun fayda verdiği gündür.” şeklinde de olabilir.²²

Kelime burada olduğu gibi **يَوْمٌ** şeklinde mansûb da okunup isim olmayan bir kelimeye izafe edilirse fetha üzere mebnî olur.²³ İbn Âşûr da buna benzer bir ifadeyle, buradaki **يَوْمٌ** kelimesinin kendinden sonraki muzarî fiil cümlesine izafe edilmesiyle fetha üzere mebnî olmasının câiz olacağını hatta bu kelimenin mazi fiille başlayan bir cümleye muzaf olmasıyla da çoğunlukla fetha üzere mebnî olduğunu bizimle paylaşır. Bu düşüncesini de Şâir Nâbiğa'dan (ö. 604) bir şiirle destekler:

“İhtiyara çocukluğunda ceza verdiğimde..” burada olduğu gibi **جَيْنٌ** kelimesinden sonra gelen cümle fiil cümlesi olduğu için ism-i zaman fetha üzere mebnî olmaktadır.²⁴

Bu kelimeyi mansûb okuyana göre ise takdir “**قَالَ اللَّهُ هَذَا الْقَوْلُ لِعَيْسَى يَوْمٌ يَنْفَعُ** = Allah bu sözü İsa'ya fayda verdiği gün söyledi.” olacağı gibi, “**هَذَا الصِّدِّيقُ وَقَعَ يَوْمٌ** = Bu doğruluk, doğrulukların doğrulara fayda verdiği günde vaki olmuştur.” şeklinde de takdiri yapılabilir. Bu manaya göre zaman zarflarının olaylardan haber veren ifadeler olmasının cevazı da ortaya çıkmaktadır.²⁵

İbn Âşûr **يَوْمٌ** kelimesinden sonra burada olduğu gibi muzarî bir cümlenin gelmesiyle her iki i'rabın (damme-fetha okumak) da câiz olacağını söyler. Ona göre **يَوْمٌ** zarfının muzaf olduğu şey kesinlikle olacaktır ve “gün” den kastedilen de kıya-

¹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 118. bkz. ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, İstanbul, 1930, II/120; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/192; ed-Dimyâtî, Ahmet b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu Fudelâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbeati Aşere*, thk. Enes Mihrah, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 258; el-Pâlûvî, Abdülfettah, *Zübdetü'l-İrfân*, İstanbul, ts, s. 53.

¹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 118.

²⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 118. bkz. İbn Zencele, Abdurrahman b. Muhammed Ebû Zûra, *Hucce'tü'l-Kirâat*, thk. Saîd el-Efgânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982, s. 242.

²¹ İbn Zencele, *Hucce*, s. 242.

²² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 118.

²³ Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî, *Meânî'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, Beyrut, 1403/1983, I/ 326.

²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 118.

²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XII/146.

met günüdür.²⁶

Sonuç olarak şu anlaşılmaktadır ki *يَوْمٌ* kelimesinin *يَوْمٌ* şeklinde damme okunmasıyla anlam “Yüce Allah buyurdu: Bu, sadıklara doğruluklarının fayda sağlayacağı gündür.” şeklinde olurken; *يَوْمٌ* şeklinde fetha okunmasıyla anlam “Yüce Allah bu sözü, sadıklara doğruluklarının fayda vereceği gün söyledi.” ya da “Bu, sadıklara doğruluklarının yarar sağlayacağı gündedir, o gün gerçekleşecektir.” şeklindedir.²⁷

1.2. Fiillerin Merfû ve Mansûb Okunuşları

Nahiv açısından meydana gelen ihtilafiniçine, fiillerin merfû ya da mansûb okunması konusu da girmektedir. Bir fiili bazı kurra merfû okurken bazı kurra da mansûb okumuştur. İşte bu konuyla ilgili İbn Âşûr’un tefsirinde yer verdiği bazı kıraat farklılıklarına ve onlardan doğan anlamlara yer verilecektir.

Âl-i İmrân Suresinin 80. ayeti olan “*وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمُ بِالْكَفْرِ* (Ve size: Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin, diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?)”²⁸ ayetindeki *وَلَا يَأْمُرُكُمْ* fiili dört şekilde okunmuştur.

İlgili kelimedeki farklı okumaları izahtan önce tefsirlerde yer alan bir bilgiye yer verilecektir: “Hz. Peygamber (s.a.v.), Kureys’i, meleklerle ibadet etmekten; Yahudi ve Hıristiyanları da, Hz. Üzeyr ve Hz. İsâ’ya ibâdet etmekten nehyetmiştir. Bunun üzerine Yahudilerin, “Bizim, seni rab edinmemizi mi istiyorsun?” sözlerine karşılık bu ayeti kerime nazil olmuş ve onların bu iddialarını reddetmiştir.”²⁹

İbn Âşûr *وَلَا يَأْمُرُكُمْ* fiilini cumhûr kurrânın “ra” nın dammesiyle *وَلَا يَأْمُرُكُمْ* şeklinde okuduğunu; İbn Âmir (ö.118/736), Hamza (ö.156/773), Ya’kûb (ö.205/820) ve Halef’in (ö.229/843) (İmam Âsım (ö.127/744) da bu imamlara dâhildir)³⁰ ise metinde ilk geçtiği gibi “ra” nın fethasıyla *وَلَا يَأْمُرُكُمْ* şeklinde okuduğunu ve Ebû Amr’ın (ö.154/771) birinci râvisi Dûrî’nin (ö.240/854) de “ra” nın merfû harekesini ihtilâs ile okuduğunu³¹ söyler.³² İbn Âşûr burada üç farklı kıraati söyler; ama dör-

²⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 118.

²⁷ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, s. 180.

²⁸ Âl-i İmrân 3/80.

²⁹ Mekkî, Ebû Muhammed b. Ebî Talib Hemmûş el-Kaysî, *el-Keşf an Vücûhi’l-Kırâati’s-Seb’ ve İlelilâhâ ve Hiçecihâ*, Thk. Muhyiddin Ramazan, Müessesetü’r-Risâle, III. Baskı, Beyrut, 1984, I/351; ez-Zemahşerî, Muhammed b. Ömer Cârullâh Ebû’l-Kâsım, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidit-Tenzil ve Uyûni’l-Eğâvil fi Vücûhi’t-Te’vil*, thk. Adil Ahmed-Ali Muavviz, Mektebetü’l-Abikân, Riyad, 1418/1998, I/574-575; Dimyâtî, *İthâf*, s. 226.

³⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 296. Ayrıca ilgili kıraat çeşidiyle Âsım’ın okuduğuna dair bilgi için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 226.

³¹ İhtilâslı kıraat, bir kelimedeki harfin hareketin okunması üzerinde olursa hareketin 2/3 nü okuyup 1/3 nü okumamaktır. Zamirde ihtilâs olursa zamiri uzatmamak demektir. Bkz. Mehmet Emin Efendi, *Umdetü’l-Hillân fi İzâh-ı Zübdeti’l-İrfân*, Asitane, İstanbul, ts, ss. 184-185.

³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 296.

düncü kıraate yer vermez. Kıraat kitaplarımızda yer alan dördüncü okuyuş şekli ise “ra”nın iskâniyle وَلَا يَأْمُرُكُمْ şeklinde Ebû Amr’ın kıraatidir.³³

Fiili يَأْمُرُكُمْ وَلَا şeklinde merfû okuyanlar yeni bir cümle başladığına³⁴ ve fâilin de Cenâb-ı Hak³⁵ ya da Efendimiz (s.a.v.)³⁶ olduğuna işaretle okumuşlardır.³⁷ İbn Âşûr وَلَا يَأْمُرُكُمْ fiilindeki nesy lâm’ının da 79. ayetteki كَانَ لِبَشَرٍ cümlesindeki olumsuzluğa atfen geldiğini söyler. Ona göre Allah (c.c.) olumsuzluk ifade eden bir cümle buyurmuştur. Ardından اُولَئِكَ kullanılarak, اُولَئِكَ kullanılarak önceki ifadenin tersine bir cümle buyurmuştur. İşte baştaki ifadede yer alan olumsuzluğun devamına işaretle nesy lâmı gelmiştir. 79. ve 80. ayetler bağlamında dammeli kıraate göre ayetin takdiri ise şöyledir: مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ... وَلَا هُوَ يَأْمُرُهُمْ أَنْ يَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ آتِبَاتًا إِنْ كَانُوا يُدْعُونَ إِلَى مَعَاذٍ مِنَ اللَّهِ عِندَهُمْ أَوْ إِلَى وَجْهِهِ فَالْجَاهِ يُسَوِّدُ وُجُوهَهُمْ. “Hiçbir insanın, Allah’ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara: Allah’ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir. O size Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinmiş diye emretmez.”³⁸

Bahsedilen fiili يَأْمُرُكُمْ وَلَا şeklinde okuyanlar bir önceki ayette yer alan مَا كَانَ لِبَشَرٍ ayetindeki ifadelerle atfen böyle okumuşlardır.³⁹ İbn Âşûr, fiil böyle “ra”nın fethasıyla okunursa, وَلَا يَأْمُرُكُمْ fiilindeki لا’nın zâid olacağını ve مَا كَانَ لِبَشَرٍ ifadesindeki olumsuzluğun te’kidi için gelmiş olacağını söyler. Yani buradaki “lâm” nesy lâm’ının verdiği anlamı vermeyecektir. Buna göre takdiri anlam ise “Hiçbir insanın, Allah’ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra insanlara: Allah’ı bırakıp bana kul olun demesi ve melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinmiş diye emretmesi mümkün değildir.” şeklinde olacaktır.⁴⁰

1.3. (Elif –Nûn) Maddesinin Meksûr ve Meftûh Okunuşu

Buradaki konumuz إِنَّ، اِنَّ، اِنَّْ، اِنَّْ، اِنَّْ edatlarının farklı okunmasıdır. Farklı okumalara geçmeden önce (elif-nûn) dediğimiz اِنَّ edatının farklı kullanımlarıyla ilgili şu şekilde açıklamalar getirilmektedir:

اِنَّ edatı اِنَّ şeklinde okunursa “şüphesiz, gerçekten, muhakkak” manalarında cümleye pekiştirme anlamı katmaktadır ve genelde cümle başında gelmektedir. Örnek olarak اِنَّ الْعَدْلَ اَسَاسُ الْمَلِكِ “Adalet mülkün temelidir.” cümlesi verilebilir.

³³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/181.

³⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 296.

³⁵ Mekkî, *el-Keşf*, I/ 351; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/574-575.

³⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/575; Dimyâtî, *ithâf*, s. 226.

³⁷ İbn Zencele, *Hucce*, s. 168.

³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 296.

³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 296. bkz. İbn Zencele, *Hucce*, s. 168; Mekkî, *el-Keşf*, I/351.

⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 296.

(ö.370/980) yapmaktadır. O, bu okuyuşa göre takdirin şöyle olacağını söyler: نَضْرِبُ (Eğer siz haddi aşarsanız) sizden azabı ve onun uyarısını uzaklaştırmayız.”⁵³ Burada gerçekleşmemiş ama gerçekleşmesi muhtemel bir olay için böyle bir ifade kullanılmıştır. Aynı zamanda bir azarlama, muhatapların haddi aşmalarını izale etme ve Kur'an'ın şanını gösterme adına Cenâb-ı Hak böyle bir ifade buyurmuştur.⁵⁴

Hemzeye fethalı olarak اُنْ okuyanlara göre fiilde mastar manası vardır ve ta'lîl lâml'i hazfedilmiştir.⁵⁵ Buna göre çeşitli takdirler yapılmıştır. Bir takdire göre لِأَجْلِ لَا تَنْزِلُ تَذَكِيرِكُمْ بِسَبَبِ كُؤْبُكُمُ “Haddi aşmanızdan dolayı”, başka bir takdire göre “Haddi aşmanızın sebebiyle size hatırlatmayı terk etmeyiz. Bilakis, biz size rahmet olarak hatırlatmayı devam ettirir, sürekli hatırlatırız.” şeklindedir.⁵⁶ Burada şöyle bir takdir de uygun görülmüştür: “نَضْرِبُ عَنكُمُ “Haddi aşmanızın sebebiyle/oldunuz diye sizden azap öğüdünü bırakmayız.”⁵⁷ Görüldüğü gibi hemzenin fethasıyla اُنْ şeklinde okunduğu zaman fiilin gerçekleşmesi söz konusudur. Bu haddi aşma fiili gerçekleşse bile Allah (c.c.) insanlara hatırlatmayı, öğüdü rahmetinin gereği olarak terk etmez.

Sonuç olarak edat kesreli اِنْ şeklinde okunursa haddi aşmanın mümkün olabileceği söz konusu iken; fethalı olarak اُنْ şeklinde okunursa haddi aşmanın gerçekleştiği anlamı ortaya çıkacaktır. Her iki okuyuşa göre Allah (c.c.), rahmetinin gereği olarak insanlara uyarıyı ve müjdeyi sürekli inzal ettiği ortaya çıkmaktadır.

1.4. Kelimelerin Fiil ve İsim Kalıplarıyla Okunuşu

Kıraat imamlarının ihtilaf ettikleri noktalardan biri de aynı kelimenin kimi imamlar tarafından fiil kalıbında okunurken kimi imamlar tarafından isim kalıbında okunmasıdır. Konuyla ilgili İbn Âşûr'un verdiği kıraat örneklerinden biri ele alınacak, diğer kaynaklardan istifade edilecek ve değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

“فَكَ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامًا فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ فَلَا افْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ”⁵⁸ *(Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık gününde yemek yedirmektir.)*”⁵⁹ ayetlerindeki- فَكَ رَقَبَةٍ ve فَكَ رَقَبَةٍ kelimeleri farklı okunmuştur.⁵⁹

İbn Âşûr; Nâfi, İbn Âmir, Âsim, Hamza, Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Halef'in فَكَ kelimesini ref' ile فَكَ رَقَبَةٍ kelimesine muzaf olarak فَكَ رَقَبَةٍ şeklinde ve إِطْعَامًا kelimesini de

⁵³ Ezherî, *Meâni'l-Kıraat*, II/361.

⁵⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 10 cüz. 25, s. 164.

⁵⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 10 cüz. 25, s. 164. bkz. Ezherî, *Meâni'l-Kıraat*, II/361; Mekkî, *el-Keşf*, II/255.

⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 10 cüz. 25, s. 164.

⁵⁷ Ezherî, *Meâni'l-Kıraat*, II/361.

⁵⁸ Beled 90/13-14.

⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 357. bkz. Dâni, *Câmi*, II/486; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/300; Dimyâti, *İthâf*, s. 585; Pâlûvi, *Zübde*, ss. 144-145.

فَكَ kelimesine atfen metinde geçtiği gibi merfu okuduklarını söyler. İbn Kesîr, Ebû Amr ve Kisâî'nin ise فَكَ kelimesini "kâf"ın fethasıyla ve fiili mazi kalıbında فَكَ şeklinde okuduklarını; bununla birlikte رَقَبَةً kelimesini de فَكَ fiilinin mefûlû olarak nasb ile رَقَبَةً şeklinde okuduklarını ifade eder. Yine bu şekilde okuyanların اِطْعَامُ kelimesini ise فَكَ fiiline atfen mazi fiil olarak اطْعَمُ şeklinde okuduklarını da ilave eder.⁶⁰

İfade رَقَبَةً فَكَ şeklinde okunduğu zaman مَا الْعَقَبَةُ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ "O sarp yokuş nedir bilir misin?" ayetindeki الْعَقَبَةُ kelimesi açıklanmış olmaktadır. Buna göre وَمَا أَدْرَاكَ وَمَا أَدْرَاكَ "O sarp yokuş nedir bilir misin? O, köle azat etmektir ya da doyurmaktır." şeklinde olacaktır.⁶¹ Burada görüldüğü gibi kıraat mahzuf bir mübtedânın haberi olarak okunmuştur.⁶² İbn Âşûr bu kıraatte bir istiarenin varlığından bahseder. Ona göre, insanın nefesine zor gelen ameller الْعَقَبَةُ kelimesine benzetilmiştir. Köle azat etmek, fakiri ve yetimi doyurmak ameller insana zor gelebilir. Bunun için bu amelleri yapan kimse yokuşu aşmış olacaktır. Bunu yapamayan da aşamamış olacaktır.⁶³

İfade فَكَ رَقَبَةً أَوْ اطْعَمُ şeklinde mazi fiil kalıplarında okunursa فَكَ الْعَقَبَةُ "Fakat o, sarp yokuşu aşamadı." cümlesi açıklanmış olacaktır. Buna göre 12. ayet yani وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ أَوْ اطْعَمُ, ara cümle olacaktır. Bir de bu kıraatin فَكَ الْعَقَبَةُ cümlesinden bedel olduğu da ifade edilmiştir. Buna göre takdir ise فَكَ رَقَبَةً أَوْ اطْعَمُ "Köleyi azat etmek ve ona yemek yedirmekten ibaret olan/şeklindeki sarp yokuşu aşamadı." şeklinde olacaktır. Bu takdire göre yine 12. ayet ara cümle olmaktadır.⁶⁴

Sonuç olarak şunlar ifade edilebilir: Kıraat فَكَ رَقَبَةً أَوْ اطْعَمُ olursa mana "(Sarp yokuş) köle azat etmek ve açlık gününde yetimi ve fakiri doyurmaktır." şeklindeyken; فَكَ رَقَبَةً أَوْ اطْعَمُ okunursa mana "(Sarp yokuşu aşamadı) yani köle azat etmedi veya açlık gününde yetimi ve fakiri doyurmadı." şeklinde olacaktır.⁶⁵

1.5. Tenvinli –Tenvinsiz Kıraat Farklılıkları

Kıraat imamlarının bir kısmı bazı kelimeleri tenvinli okurken bir kısmı da tenvinsiz okumuştur. Bu farklı okuyuşlar neticesinde kelimenin irabı değişirken, bu değişimin ayetin mealine hissedilen bir etkisi olmamaktadır. Bu konuyla ilgili İbn Âşûr'un verdiği örneklerden biri üzerinde diğer kaynaklardan da yararlanılarak durulacaktır. Varılan sonuçlar da burada yer alacaktır.

وَإِنَّكَ لَرَبُّكَ الْحَكِيمُ وَإِنَّكَ لَرَبُّكَ الْحَكِيمُ (İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini

⁶⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 357.

⁶¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 357.

⁶² İbn Zencele, *Hucce*, s. 765; Mekkî, *el-Keşf*, II/376.

⁶³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 357.

⁶⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 357. bkz. Ezherî, *Meâni'l-Kıraat*, III/147; Mekkî, *el-Keşf*, II/376.

⁶⁵ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, s. 455.

yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.)”⁶⁶ayetindeki دَرَجَاتٍ lafzında farklı okunuşlar vardır.⁶⁷

İbn Âşûr Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Ca'fer'in دَرَجَاتٍ kelimesini tenvinsiz ve kendinden sonraki مَنْ kelimesine izâfette مَنْ نَشَاءُ دَرَجَاتٍ şeklinde okuduğunu; geri kalan kıraat imamlarının ise metinde ilk geçtiği gibi tenvinli olarak دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ şeklinde okuduklarını söyler.⁶⁸

İlgili ifadeyi مَنْ نَشَاءُ دَرَجَاتٍ şeklinde tenvinli ve izafetsiz okuyanlara göre bir takım takdirler yapılmıştır. Bu takdirlere bir tanesi دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ دَرَجَاتٍ “Dilediğimiz kimseyi, derecelerini yükseltiriz.” şeklindedir. Burada نَشَاءُ fiil, دَرَجَاتٍ kelimesi ise ikinci mefûlüdür.⁶⁹ İkinci bir takdire göre دَرَجَاتٍ kelimesi fazilette yükselmenin mecaz olması sebebiyle, yükselmenin türünü açıklamak için temyiz olarak gelmiştir.⁷⁰ Başka bir takdire göre ise مَنْ kelimesi mefûl دَرَجَاتٍ kelimesi ise zarf olarak gelmiştir. Bunun manası ise مَرَاتِبٍ وَمَنَازِلٍ دَرَجَاتٍ “Dilediğimiz kimseyi rütbe ve makamlarda yükseltiriz.” şeklinde olur.⁷¹ Son olarak şöyle bir takdir de yapılmaktadır. Burada دَرَجَاتٍ kelimesi دَرَجَاتٍ ذَوِي دَرَجَاتٍ şeklinde hâl de olabilir. Buna göre mana دَرَجَاتٍ ذَوِي دَرَجَاتٍ “Dilediğimiz kimseyi derecelere sahip olduğu halde yükseltiriz.” şeklinde olacaktır.⁷²

Bu tenvinli kıraate göre yükseltilen, insanın kendisidir. İbn Zencele (ö.403/1013) bunu جَعَلُوا الَّرَّفُوعَ هُوَ الْإِنْسَانُ tabiriyle ifade eder. Aynı kelimedeki bu kıraat farklılıklarını, bu kelimenin geçtiği diğer ayetlerde de görmek mümkündür. Bu kıraatin böyle okunmasına Mücadele suresinin 11. “ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا ” اَلْعِلْمِ دَرَجَاتٍ “ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا دَرَجَاتٍ مِنْهُ ” 95-96. “ أَمَا الْمُحَادِدِينَ، وَوَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir.” ayetleri örnek verilebilir.⁷³

Yukarıdaki ifadeyi مَنْ نَشَاءُ دَرَجَاتٍ okuyanlar İbn Âşûr'un dediği gibi دَرَجَاتٍ kelimesini tenvinsiz ve مَنْ kelimesine izafette okumuşlardır.⁷⁴ Bu okuyuşa göre نَشَاءُ kelimesi fiil, دَرَجَاتٍ kelimesi bu fiilin mefûlü ve مَنْ kelimesinin de muzafıdır. Aynı za-

⁶⁶el-En'âm 6/83.

⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 335. bkz. Dâni, *Câmi*, II/135; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/195; Dimyâtî, *İthâf*, s. 268; Pâlûvî, *Zübde*, s. 55.

⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, ss. 335-336.

⁶⁹ Ezherî, *Meân'l-Kıraat*, I/328.

⁷⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 336.

⁷¹ Dimyâtî, *İthâf*, s.268.

⁷² İbn Zencele, *Hucce*, s. 258; Dimyâtî, *İthâf*, s. 268.

⁷³ İbn Zencele, *Hucce*, s. 258.

⁷⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 3 cüz. 7, s. 335. bkz. Mekkî, *el-Keşf*, I/437.

manda مَنْ kelimesi burada mahallen mecrûr olmaktadır.⁷⁵Buna göre anlam, “Biz dilediğimiz kişilerin derecelerini yükseltiriz.” şeklindedir. Bu ayeti mana bakımından destekleyen ayet şudur: “رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ = Dereceleri yükselten, arşın sahibi Allah.”⁷⁶ Bu kıraate göre yükseltilen insan değil derecelerdir. Bu derecelerin ilim olduğu, ameller olduğu, cennet ve sevaplar olduğuyla ilgili görüşler bildirilmiştir.⁷⁷

Sonuç olarak her iki kıraatten çıkan mana birbirine yakındır. Bu görüşümüzü Mekkî'nin şu sözü desteklemektedir. **“İnsanın derecesinin yükselmesi, kendisinin de yükselmesini gerektirmekte, aynı şekilde kendi yükselince de derecesi onunla birlikte yükselmektedir.”**⁷⁸

1.6. Kelimelerin Takdim veya Tehiriyle Oluşan Kıraat Farklılıkları

Başlıkla kastedilen cümle içerisinde failin mefule, mefulün faile takdim edilmesidir. Konuyla ilgili *et-Tahrîr* ve *t-Tenvîr*'den vereceğimiz şu örnek yerinde olacaktır.

فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ / *Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.*)⁷⁹ayetinde kıraat farklılıkları vardır.⁸⁰

İbn Kesîr, آدَمَ kelimesini nasb, كَلِمَاتٍ ise ref ile okumuş; diğer imamlar ise meful kelimesini ref, كَلِمَاتٍ kelimesini de –cemi müennes olduğu için – meksur ta ile okumuşlardır. İbn Kesîr'in okuyuşuna göre آدَمَ kelimesi meful, كَلِمَاتٍ kelimesi ise fail olur. Diğer kıraat imamlarının okuyuşuna göre ise آدَمَ kelimesi fail, كَلِمَاتٍ ise meful olur.⁸¹

İbn Kesîr'in okuyuşuna göre mana **“Allah (c.c.) katından Hz. Âdem (a.s.)'a bir takım kelimeler ulaştı, geldi.”** şeklindedir.⁸² İbn Âşûr bu okuyuşla tevbe için kelimelerin sebep olduğundan burada sebebiyet ilgisi ile mecâz-ı mürsel yapıldığını söyler.⁸³ Bunu bir örnekle açmak gerekirse şöyle örneklendirilebilir. “Yağmuru gözledik.” dediğimiz de aslında nebatı ekini, bitkileri gözleriz. Burada nebatın oluşmasına sebep olan şey ise yağmurdur. Nebatı demeyip yağmuru söylediğimiz de sebebiyet ilgisi ile mecâz-ı mürsel yapmış oluruz.⁸⁴

⁷⁵ Ezherî, *Meâni'l-Kıraat*, I/328; Dimyâtî, *İthâf*, s.268.

⁷⁶ Mü'min 40/15.

⁷⁷ Mekkî, *el-Keşf*, I/437; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIII/65; Karaçam, İsmail, *Kur'ân İliminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütavâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, MÜİFV, İstanbul, 1996, s. 193.

⁷⁸ Mekkî, *el-Keşf*, I/438.

⁷⁹ Bakara 2/37.

⁸⁰ Dimyâtî, *İthâf*, s. 176.

⁸¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 439.

⁸² Bir takım kelimelerin ne olduğuyla ilgili olarak değerlendirmeler için bkz. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, ss. 438-439.

⁸³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 439.

⁸⁴ Bu örnek için bkz. Teftâzânî, *Şerhü'l-Muhtasar alâ Telhisi'l-Miftâh*, Mektebetü's-Sahâbe, Antep, ts, → →

Diğer kıraat imamlarının okuyuşunda ise mana “Hz. Âdem, Rabbinden o kelimeleri aldı ve onları kabul edip onlarla (Rabbine) dua etti.” şeklinde olur.⁸⁵

1.7. Fiillerin Malum ve Meçhul Sığa ile Okunuşları

Her dilde farklı şekillerde görüldüğü üzere Arap dilinde de fiil cümlesinde öznenin gösterilmesine ya da gösterilmemesine göre fiilin malum ya da meçhul okunması mümkündür. Bunun elde edilmesi ise Arap dilinin kendine özgü yapısı ile kelimenin yazılışında bir değişikliğe gitmeden fiil ve fail üzerine konan hareketlerle sağlanmaktadır.⁸⁶

Malum fiil, işi yapan öznenin cümlede gösterildiği; meçhul fiil ise bir cümlede işi yapan öznenin belli olmadığı ve hazf olunduğu, naibi fail dediğimiz öznenin yerini alan bir kelimenin gösterildiği fiillerdir.⁸⁷

Kur’an’ı Kerim’de bazı fiiller malum/etken bazı fiiller de meçhul/edilgen olarak gelir. Bu durum kıraat farklılıklarında da yerini bulur. Kıraat imamları aynı kelimeleri kimi zaman malum kimi zaman da meçhul okumuşlardır. Bunun sonucu manada da değişiklik söz konusu olacaktır. Buna göre kıraat imamlarının, fiilleri malum ve meçhul sığa da okumasıyla mananın nasıl değiştiği İbn Âşûr’un tefsirinden bir örnekle gösterilecektir.

“وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلَ” (Bir peygamberin hıyanet etmesi, olur şey değildir.)⁸⁸ ayetindeki يُغْلَ kelimesi malum ve meçhul olmak üzere iki şekilde okunmuştur. Kelimeyi İbn Kesîr, Ebû Amr ve Âsım metinde geçtiği gibi malum okurken; diğer kıraat imamları ise kelimeyi أَنْ يُغْلَ şeklinde meçhul okumuşlardır.⁸⁹

Kelimeyi أَنْ يُغْلَ şeklinde okuyanlara göre failnebidir.⁹⁰ Bu kıraate göre fiil غَلَ den sülâsi mücerredir. İbn Âşûr غَلَ fiilinin الغُلُولُ den müştak olduğunu söyler. Ona göre الغُلُولُ kelimesi kıyası olmayan bir mastardır; manası ise, “ordunun emirinin izni olmadan ganimetten bir miktar almaktır” ve mutlak anlamda maldaki hıyanettir.⁹¹

Kelimeyi أَنْ يُغْلَ şeklinde meçhul okuyanlara göre ise failhazfedilmiştir. Onun yerine gelen naibi faildeki zamir ise nebiye racidir. Bu kıraate göre fiil, ifal babından غَلَ den gelmiştir.⁹²

→ →
s.65.

⁸⁵ Dimiyâtî, İthâf, s.176.

⁸⁶ Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s. 252.

⁸⁷ el-Ğalâyînî, Mustafa, *Câmiu’-d-Dürûsi’-l-Arabiyye*, (I-III ciltler birarada), el-Mektebetü’l-İslâmiyye, İstanbul, 1966, II/ 250; Çörtü, a.g.e., ss. 102-103.

⁸⁸ Â-i İmrân 3/161.

⁸⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 4, s. 155. bkz. İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, II/ 183; Dimiyâtî, *İthâf*, s. 231; Pâlûvî, *Zübde*, ss. 43-44.

⁹⁰ Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî, *Tefsîr Ebi’s-Suûd/İrşâdü’l-Aklî’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Beyrut, ts, II/106.

⁹¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 4, s. 155.

⁹² Muhaysin, Muhammed Salim, *el-Muğnî fî Tevcîhi’l-Kıraat-Aşri’l-Mütevâtira*, Kahire, 1993, I/375.

Bedir savaşında kaybedilen bohçayı Hz. peygamberin aldığı ve de Hz. Peygamberin Uhud savaşında ganimetleri savaşçılar arasında taksim etmeyeceği şeklindeki iki rivayet göz önünde bulundurulduğunda iki kıraat arasındaki anlamsal farklılık daha iyi anlaşılacaktır.⁹³

Bu durumda kıraatlara göre ayetin anlamı şöyle değişiklik göstermektedir:

Malum *أَنْ يُغَلَّ* kıraatine göre mana “Hiçbir peygamberin (ashabına karşı) ganimet malına (veya emanete) hıyanet etmesi olur şey değildir.”⁹⁴şeklinde dir.

Meçhul sığa okunan (*أَنْ يُغَلَّ*) kıraatine göre mana ise: “Peygambere hainlik sıfatı nispet edilemez.” şeklindedir. Bu kıraate göre mananın şöyle olacağı da söylenmiştir: “(Hiçbir) kimsenin Peygambere ihanet etmesi olamaz/olmasın.”

Müfessir İbn Âşûr iki kıraati zikrettikten sonra onlardan çıkan anlamlara ise şöyle değinir: “Cumhurun okuduğu kıraatte ganimetlerde ihanet etmesinler diye nebinin ordusuna bir nehy anlamı vardır. Yani peygamberin gözetimi altında olan ganimete ihanet etmeyin; çünkü ganimetleri paylaşmak peygambere aittir.”⁹⁵ Burada şunu anlıyoruz ki peygamberin emaneti altında olan bir mala hıyanet edilmesi peygambere ihanet etmek demektir. İbn Âşûr kelimenin meçhul okunduğu zaman da mananın şöyle olacağını söyler: “Peygamber aldatmaz ki ordusunda aldatma olsun. Buradaki *الغلول* /hıyanetin peygambere atfedilmesi mecâz-i akıldır. Yani peygamberin ihanet etmesi zaten düşünülemez. Onun eğitiminden geçen onunla birlikte olanlardan böyle bir şey vaki olmaz böyle bir eksikliği yapmaz.” İbn Âşûr meçhul okumayla ilgili şöyle bir takdirin yapılabileceğini de söyler: “*مَا كَانَ لِيَجِيشَ* = *نَبِيٌّ أَنْ يُغَلَّ* = “Bir peygamberin ordusuna aldatmak yakışık almaz.”⁹⁶

Sonuç itibariyle şu söylenebilir: *أَنْ يُغَلَّ* kelimesinin iki farklı okunuş şekli vardır. Kelime malum olarak okunduğu zaman hitap “Bir peygamberin ganimeti aşırması/emanete hıyanet etmesi yakışmaz.” şeklinde Hz. Peygambere iken, meçhul okunduğunda ise “Bir peygambere hainlik edilmesi yakışık almaz.” şeklinde ashabinindir.

⁹³ İbn Âbbâs (r.a) dan rivayete göre ashap, Bedir savaşında harp ganimetlerinin içinde bulunduğu bohçayı kaybettiler. Ashaptan bazıları: “Herhalde bunu Rasûlullah (s.a.v) almıştır.” dediler, onun üzerine bu ayet nazil oldu. Yine İbn Abbâs’tan bir rivayete göre, Uhud gazvesinde okçular, merkezi terk edip ganimete koşmalarına sebep olarak, Rasûlullâh herkesin aldığı kendisinin olsun der de ganimetleri taksim etmez, diye korktuk, nitekim Bedir’de taksim etmemiştir.” demişler, Rasûlü Ekrem de: Demek ki ganimetleri size taksim etmeyeceğiz de hainlik mi yapacağız zannettiniz?, buyurmuşlardı. Bu sebeple Peygamberin şânını tenzih ve hainliğin Allah’ın gazabını çeken büyük bir günah olduğunu ve cezasız kalmayacağını açıklamak için bu ayetler inmiştir. Bkz. ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/648-651; İbn Kesir, *Ebü’l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Dav’ el-Kaysî, Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed es-Selâme, Dâru-Tayyibe, Riyad, 1418-1997, II/150-157; Karaçam, *Kur’ân İliminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri*, s. 171.

⁹⁴ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, s. 152; Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s. 253.

⁹⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 4, s. 155.

⁹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 4, s. 155.

Kıraatte fiillerin malum ve meçhul sığa ile okunuşları bizim nahiv yönünden ele aldığımız kıraat farklılıklarının son konusuydu. Bundan sonra kelimenin sarfına etki eden kıraat farklılıkları ele alınacaktır. Sarf açısından doğan kıraat farklılıkları belli başlıklar altında ele alınacak ve açıklama yapılacaktır.

2. Sarf Yönünden Kıraat Farklılıkları ve Anlamlara Yansımaları

Ferşî yönden kıraat farklılıklarının ikinci konusu ise sarf yönünden kıraat farklılıklarıdır. Sarf yönünden kıraat farklılıklarına “kelimelerdeki kip değişikliğinden kaynaklanan kıraat farklılıkları” da denilmektedir. Bunun içerisine fiil kalıplarındaki ihtilaflar, fiilin iki farklı vecihle okunması, fiilin iki farklı zaman kalıbı ile okunması ve isimlerdeki farklı okumalar girmektedir.

2.1. Fiillerin Merfû ve Meczûm Okunuşları

Kıraatte bazı fiillerin sonu kimi imamlar tarafından merfû okunurken kimi imamlar tarafından meczûm okunmaktadır. Bu okuyuş farklılığına göre anlamlarda değişiklikler olabilmektedir.

“فَإِنَّ أَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ” (Şimdi iyice biliyorum ki Allah her şeye kadirdir, dedi.)⁹⁷ ayetindeki أَعْلَمَ fiili iki şekilde okunmuştur.⁹⁸

Ayetteki kıraat farklılıklarına geçmeden önce bu ayetle ilgili şu bilgiyi hatırlatmak yerinde olacaktır: “İlgili ayetten bir önceki ayette Yüce Allah kendisini tanrı yerine koyan bir inkârcının halini ve çıkmaza düşmesini tasvir etmişti. Yani Hz. İbrahim’le Nemrud’un arasında geçen diyalogu vermişti. Burada ise hakkı kabul eden bir mü’minin durumunu canlandırmaktadır. Ayette anlatıldığına göre ismi verilmeyen bu zat (İbn Âşûr bu kimsenin Ermiyâ b. Halkiyâ (MÖ.6.yy) ya da Uzeyr b. Şerhiyyâ (MÖ.4.yy) olduğunu söyler.)⁹⁹ harab olmuş bir kasabaya uğrar. Kendi kendine “Allah bunları nasıl diriltir? diye sorar. Yüce Allah onu öldürüp yüz sene sonra tekrar diriltir. Adam ise bir gün yahut daha az bir süre böyle kaldığını zanneder. Kendisine yüzyıl böyle kaldığı, yiyecek ve içeceğin bozulmadığı, fakat eşeğinin dağlanmış kemik haline geldiği bildirilir. Daha sonra da onun gözleri önünde kemikleri bir araya getirilip eşek diriltir. Adam Yüce Allah’ın her şeye kadir olduğunu itiraf eder.”¹⁰⁰

Bu bilgiyi verdikten sonra bu ayetin son kısmındaki kıraat farklılıkları şöylece ifade edilebilir:

İbn Âşûr أَعْلَمَ fiilini Hamza ve Kisâ’ nin hemze-i vasl, emir sığasıyla ve “mim” in sükûnu ile اعْلَمَ şeklinde; diğer kıraat imamlarının ise metinde geçtiği gibi اعْلَمَ şek-

⁹⁷ Bakara 2/259.

⁹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz.3, s. 35. bkz. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/174; Dimiyâtî, *İthâf*, s.209; Pâlûvî, *Zübde*, s. 37.

⁹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 35.

¹⁰⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, VII/37; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, ss. 133-134.

linde merfu muzariokuduklarını belirtir.¹⁰¹

Bu ifadeyi “mim” harfini cezm ile ve Allah’ın bir emri olarak okuyanın delili İbn Mes’ûd (r.a.)’ın bunu *فَبِلْ أَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* şeklinde okuyuşudur. İbn Abbâs da aynı şekilde okumuştur.¹⁰² İbn Âşûr bunun emir sığısıyla okunacağına daha önce zikredilen *فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ* ifadesinin de delâlet ettiğini söyler.¹⁰³ Bu kıraate göre mana şöyle olur: “Durum kendisine açıkça belli olunca Cenâb-ı Hak: Bil ki! Allah her şeye kâdirdir, buyurdu.” Bir başka şekilde şöyle olabilir: Ayette bahsedilen kişi kendi kendine “ Bil ki! Allah her şeye kâdirdir, dedi.”¹⁰⁴

İbn Âşûr, bahsedilen kelimeyi *أَعْلَمَ* şeklinde okunarak fiilin muzari gelmesini Cenâb-ı Hak’ın *فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ* şeklindeki emrine, köye uğrayan kimsenin cevabı olarak değerlendirir. Aynı zamanda kıraatin bu şekilde gelmesi o nebinin ilminin yenilenmesini, bilgisinin tazelenmesini de göstermektedir. Nebi Allah’ın her şeye gücü yettiğini zaten biliyordu. Fiil, muzari gelerek “Bir kez daha Allah’ın her şeye gücünün yettiğini görmüş oldu.” şeklinde bir anlamı da barındırmış olur.¹⁰⁵ Şu yorum da yapılmaktadır: Allah Teâlâ’nın öldürmesi ve diriltmesi müşahede yoluyla o kimseye belli olunca O, “Biliyorum ki Allah, her şeye kâdirdir.” demiş ve “Bu istidlalden önce bildiğim şeyi bizzat müşahede ederek kavradım, bildim.” anlamında te’vil edilmiştir.¹⁰⁶

Her iki kıraatten çıkan sonuç aynıdır. Allah her şeyi yaratandır. Yoktan var edendir. Her şeye gücü yetendir. Allah nebi olduğu söylenen bir kulunun başından geçen hâdiseyi bizlere anlatarak yaratmanın Allah’a ait olduğunu ve sürekli olabileceğini bizlere göstermektedir. Kıraatlere göre bu durum ister peygamberin diliyle ister Cenâb-ı Hak’ın sözleriyle söylenmiş olsun bu böyledir.

2.2. Kelimelerin Farklı Kalıplarla Okunuşları

Bazı ayetlerde kıraat imamları kelimeleri farklı kalıplarla okumuşlardır. Bu kelimeler fiil ya da isim şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu başlıkta iki örnek yer alacaktır. Birinci örnekte fiilin; ikinci örnekte ismin farklı şekilde okunması incelenecektir.

FiİLİN FARKLI ŞEKİLDE OKUNMASI:

“وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ” (Hani bir zamanlar, Mûsâ ile kırk gecelik süre için sözleşmiştik. Sonra siz onun arkasından haksız yere buzağı-

¹⁰¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 38.

¹⁰² İbn Zencele, *Hucce*, s. 144.

¹⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 38.

¹⁰⁴ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, ss. 135-136.

¹⁰⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 2 cüz. 3, s. 38.

¹⁰⁶ Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, VII/37.

yı(ilah) edindiniz.)”¹⁰⁷ayetinde وَعَدْنَا kelimesinde iki farklı okunuş vardır. Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Yâ’kûb¹⁰⁸ bu surede olduğu gibi A’râf ve Tâhâ surelerinde bu fiili de وَعَدْنَا şeklinde okumuşlardır.¹⁰⁹ Diğer mütevâtir kıraat imamları da elifle وَعَدْنَا şeklinde okumuşlardır.¹¹⁰

İbn Âşûr وَعَدْنَا kelimesinin وَعَدْنَا okunmasıyla ilgili olarak şunları ifade eder: “Burada müfâale babından gelen وَعَدْنَا kelimesinde الْوَأَعْدَةُ (vaadleşmek) anlamı vardır. Buradaki vaadleşmekten kastedilen ise Allâh (c.c.)’ın Mûsâ (a.s)’ya kendisi ile münâcâtı için kavmiyle ilişkisini kesmesi emridir. Burada emre karşılık va’d’in zikredilmesi ise Hz. Mûsâ’nın şerefine artırılması, Allâh’ın kelâmıyla konuşması ve şeriatı vereceğine dâir söz vermesi anlamlarını içerir. Burada müfâale babının kullanılması va’d’in ve va’dedilen şeyin meydana gelmesi içindir. Yine burada müfâale babı kendi babının özelliği ile gelmemiş, mecâzen gelmiştir. Fiil Allâh’a isnâd edildiğinde babın anlamında olan iki kişinin karşılıklı olarak yaptığı eylem söz konusu olmaz. Bu fiilin Allâh tarafından yapıldığının te’kidi veya tekrarı anlamında olur. وَعَدْنَا dendiğinde “Allâh onu öldürdü.” anlamındadır. Yoksa müfâale babındaki anlamı olan karşılıklı yapma eylemini içermez.¹¹¹

İbn Âşûr وَعَدْنَا kelimesini وَعَدْنَا şeklinde okuyanlar için hakiki anlamda müfâ’ale babından geldiği söyleyenlerin de olduğunu ve takdirin şu şekilde olacağını söyler: “Eğer bu kelime müfâ’ale babının hakiki kullanımından gelirse o zaman Allah, Mûsâ’ya şeriat vereceğini va’dediyor ve münâcat için huzuruna gelmesini emrediyor. Mûsâ ise Rabbine emirleri tutacağını va’dediyor. Bu şekilde okunursa anlam tamam olur.”¹¹²

Fiili (وَعَدْنَا) elifsiz okuyan kurraya göre şu tespitler yapılabilir. وَعَدْنَا kelimesinde kullarına va’d Allah’tandır. Müfâale babından gelen الْوَأَعْدَةُ (vaadleşmek) ise iki kişi arasında olur. Buna mukabil Allah va’d etmede tektir.¹¹³ Sonuç olarak bu bahsi geçen iki kıraat anlamı zenginleştirmektedir.

İSMİN FARKLI ŞEKİLDE OKUNMASI:

“مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ” ayetinde¹¹⁴ geçen مَالِكِ kelimesinde iki farklı okunuş vardır:¹¹⁵ Bi-

¹⁰⁷ Bakara 2/51.

¹⁰⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 498.

¹⁰⁹ Dimyâtî, *İthâf*, s. 177; Pâlûvî, *Zübde*, s. 23.

¹¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 497. bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 178; Pâlûvî, *Zübde*, s. 23.

¹¹¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 497.

¹¹² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 497.

¹¹³ Dimyâtî, *İthâf*, s. 178.

¹¹⁴ Fâtiha 1/4.

¹¹⁵ Fâtiha suresinde yer alan farklı kıraatler hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Eren, Cüneyd-Uludaş, İbrahim, “Kıraat Farklılıklarının Fâtiha Süresinin Yorumlanmasındaki Rolü”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/2 Winter 2014, p. 623-637, Ankara-Turkey.

rincisi Âsım, Kisâi, Yâ'kub ve Halef'in okuduğu مَالِيك (din gününün sahibi) şeklidir. Diğer kıraat imamlarının okuduğu مَالِيك (din gününün hükümdarı, meliki) şeklidir.¹¹⁶ Yani م harfinin üzerinde ziyade bir elifin okunup okunmaması meselesidir. Bu iki farklı okunuştan farklı manalar çıkmaktadır.

İbn Âşûr مَالِيك kelimesinin farklı okunması ve manaya etkisi ile ilgili olarak her iki kelimeyi bir arada değerlendirerek bilgiler verir. Biz ise gruplandırmaya giderek konunun, zihinlerde daha iyi yer etmesine katkı vermek istiyoruz.

İlgili kelimeyi مَالِيك şeklinde okuyanlara göre kelime sıfat-ı müşebbehe olarak mülkûn/hâkimiyetin, kuvvet ve otoritenin sürekli sahibi anlamına gelir. Kelime مَالِيك kelimesinden türemiştir.¹¹⁷ Kelimededen doğan manaya göre İbn Atiyye'nin dediği gibi Cenâb-ı Hak'ın yaptığı bütün işler, O'nuntasarrufu altındadır. Bütün işleri Allah yapar.¹¹⁸ Hem mecâzî hem de hakiki olarak her şeyin sahibi Allâh'tır. مَالِيك okumakla insanların zihninde mülkûn sahibinin Allah olduğu bilgisi yer eder. Bu kelimeyle fert, toplum ve beldelerin yönetiminin Allah'ın tasarrufu altında olduğu ortaya çıkar. Bunun için insanların meliki denilir; canlıların ve malların meliki denmez.¹¹⁹

مَالِيك şeklindeki okuyuşa göre Allah kıyamet gününde tüm kainatın tek otoritesi olup dünyadayken geçici olarak bir takım mülkiyetlere sahip olan kimselerin kendilerine verdiği idare etme ve yönetme vasfının sona erdiğini ve onların sahip oldukları her şeyi kendi tekeline tekrar aldığını bildirmektedir.¹²⁰

İbn Âşûr, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'den rivayet edilen ve Tirmizi'de yer alan bir hadise yer verir. Bu hadise göre, Hz. Peygamber (s.a.v) bu kelimeyi مَالِيك şeklinde okumuştur.¹²¹ İbn Âşûr bu hadisi verdikten sonra kurrânın kıraati, kendilerinden önceki nesillerden aynen aldıklarına dair görüşü bir örnekle de açıklar.¹²²

مَالِيك kelimesini elifle مَالِيك şeklinde okuyanlara göre kelime مَالِيك kelimesiyle nitelesenirse مَالِيك fiilinin ism-i fâilî olarak gelir. المَالِيك kelimesi eşya ile ve menfaatlerle ilgili bir kelimedir. Malı elinde bulunduran, sahip olduğu mülkte dilediği gibi tasarrufta bulunan anlamına gelir.¹²³

¹¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175. bkz. Dimyâtî, *İthâf*, ss. 162-163; Pâlvî, *Zübde*, s. 7.

¹¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175.

¹¹⁸ Krş. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175; İbn Atiyye, Ebû Bekir Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdîrahman el-Muharibî el-Girnatî el-Endelûsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüş-Şâfîî Muhammed, Beyrut, 1422/2001, I/69.

¹¹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175.

¹²⁰ Ünal, *e.g.e.*, s.180.

¹²¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175; Tirmizide geçen hadiste مَالِيك şeklinde rivayet eden sahabilerin başka sahabiler olduğu, Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in مَالِيك şeklinde okuduklarına dair başka bir rivayet söz konusudur. İbn Âşûr burada sehven isimleri farklı vermiştir. Bkz. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, thk. Beşşâr Avved Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996, *Kıraât*, 1, hadis no: 2927.

¹²² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175.

¹²³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175.

ملك kelimesini elifle مَالِك şeklinde okunmasına göre Allah din gününde bütün mülkün tek sahibi olup artık kendisiyle birlikte bir başkası söz sahibi olamayacaktır. O gün Allah, her şeyde tasarruf yetkisine ve hüküm vermeye tek sahip olan kadir-i mutlak olan kişidir.¹²⁴

İbn Âşûr مَالِك şeklinde okuyuşu isimleri yukarıda geçen kurranın okuduğunu, aynı zamanda مَالِك şeklindeki okuyuşu, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Ubeyy b. Ka'b, Muâz b. Cebel, Talha b. Ubeydullâh ve Zübeyr b. Avvâm'ın Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet ettiklerini söyler. Tirmizi'de geçen bir hadisi vererek Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in de böyle okuduğunu ifade eder.¹²⁵

İbn Âşûr iki okuyuş şeklinin de mütevâtir olduğunu söyler. Aynı zamanda müfessirlerin ve farklı okuyuşlardan ihticâc yapanların ملك kelimesini يَوْمَ الدِّين ifadesine muzaf yapmadan sadece iki farklı okuyuşu anlamlandırmaya çalışmalarını eleştirir. Bu iki okuyuş şekline ortaya çıkan manaların sadece ملك kelimesinden çıktığını ama ملك kelimesini يَوْمَ الدِّين ifadesine mutlaka muzaf yapmamız gerektiğini ve bundan kaçış olmadığını söyler. Böylece anlamın dünya ve ahirette tasarruf sahibi olduğu ortaya çıkar.¹²⁶

Sonuç olarak ملك kelimesinin iki farklı okunuşundan anlamda zenginleşme gerçekleşmektedir. Buna göre مَالِك kıraati "Din gününün hükümdarı" anlamına gelir; مَالِك kıraati "Din gününün sahibi" anlamını barındırmaktadır.¹²⁷ Aynı zamanda bu anlama ulaşabilmek için ملك kelimesini يَوْمَ الدِّين terkihiyle birlikte okumak gerekmektedir.

1. Kelimelerin Müfred ve Cemi Okunuşları

Kıraatleri incelediğimizde karşımıza çıkan özelliklerden biri de kelimelerin müfred (tekil) ve cemi (çoğul) olarak okunmuş olmasıdır. Bir kısım kurra bazı kelimeleri müfred okurken diğerleri ise cemi kalıbında okumuştur.¹²⁸

Şimdi konuyla ilgili bir örnek verelim.

"مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ" (Allah'a ortak koşanlar, Allah'ın mescitlerini ibadetle canlandıramazlar.)¹²⁹ ayetinde مَسَاجِدْ kelimesi iki türlü okunmuştur. Birincisi: İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ya'kûb'un okuduğu gibi müfred sigâ ile مَسْجِدْ şeklinde okunmasıdır. İkincisi ise diğer imamların okuduğu gibi cemi şeklinde مَسَاجِدْ şeklin-

¹²⁴ Bâzemül, Muhammed b. Ömer Salim, *el-Kirâât ve Eseruhâ fi'l-Ahkâm ve't-Tefsîr*, Camiatü Ümmi'l-Kura, Arabistan, H.1412, s. 326-327.

¹²⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175; Tirmizi, *Kirâât*, 1, hadis no: 2928.

¹²⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 175.

¹²⁷ Ünal, e.g.e., s.181.

¹²⁸ Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kirâat Farklılıklarının Rolü*, s. 306.

¹²⁹ Tevbe 9/17. Bu mananın verilmesi İbn Âşûr'un tefsirine uygun düşmektedir. Bkz. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 5 cüz. 10, s. 140.

de okunmasıdır.¹³⁰

İbn Âşûr kelimenin **“Allah’ın meşitleri”** şeklinde cemi okunması halinde Mescid-i Haram’ın ve o kutsal beldede bulunan sa’y yerlerinin, Arafat ve Minâ’nın, şeytan taşlama yerlerinin ve bazı menâsikin yapıldığı yerlerin anlaşılabilirliğini ifade eder.¹³¹ Kelimenin **“Allah’ın meşitleri”** kıraatinde ilk önce Mescid-i Haram anlamı anlaşılmalıdır; çünkü Kâbe bütün meşitlerin kiblesidir. Bir de ilgili kıraatte bütün meşitlerin bu hükme dâhil olması söz konusudur.¹³²

İbn Âşûr, birinci şekilde müfred okuyanlara göre ise ayette geçen **“Allah’ın Mesciti”** nin Mescid-i Haram anlamında olacağını veya izafetle cins isim olma özelliğini alarak tüm meşitlere şâmil olacağını söyler.¹³³

2. Kelimelerdeki Harf Farklılıklarına Göre Kıraat

Kıraat imamları senetlere göre aynı kelimedeki harfleri farklı şekilde okumuşlardır. İbn Âşûr da kelimelerdeki harf farklılıklarına göre oluşan kıraat vecihlerinin anlamlara yansımalarını işlemiştir. Bu konuyla ilgili burada şu örneğey verilecektir.

“**وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ** (O peygamber gaybe ait haberlerde cimrilik etmez.)¹³⁴ ayetindeki **بِضَنِينٍ** kelimesi iki şekilde okunmuştur.¹³⁵

İbn Âşûr Nâfi, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Ebû Ca’fer, Ravh ve Halef’in “dâd” ile **بِضَنِينٍ** şeklinde; diğer kıraat imamlarının ise “zâ” ile **بِظَنِينٍ** şeklinde okuduklarını söyler.¹³⁶

İbn Âşûr kıraat farklılıklarından doğan manaları vermeden önce bu kıraatlerin yazımıyla ilgili bizlere bilgiler verir. Ona göre Hz. Osman’ın yazdırdığı ve çeşitli beldelere gönderilen Mushafların hepsinde kurranın ittifakiyla Mushaflarda yazılı olan **بِضَنِينٍ** şeklindedir.¹³⁷ İbn Âşûr, Ebû Ubeyd’den nakledilen Taberî’deki bir bilgiye yer verir. Taberî’deki bilgiye göre kıraatleri farklı olsa da Müslümanların yazımı konusunda ittifak ettikleri kelimenin **بِضَنِينٍ** şeklindeki yazımıdır.¹³⁸ Aynı zamanda İbn Âşûr, *el-Keşşâf*’ta yer alan bir bilgiyi de bizlerle paylaşır. Ubeyy b. Ka’b’in mushafında kelime **بِضَنِينٍ** şeklinde, Abdullah b. Mes’ûd’un mushafında ise **بِظَنِينٍ** şeklinde

¹³⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 5 cüz. 10, s. 140. bkz. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/209; Dimyâti, *İthâf*, s. 302.

¹³¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 5 cüz. 10, s. 140.

¹³² Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî, *Câmiu'l-Beyân fi Te’vili'l-Kur’ân*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r-Risâle, 1420/2000, XIV/166.

¹³³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 5 cüz. 10, s. 140.

¹³⁴ Tekvîr 81/24.

¹³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 161. Ayrıca bkz. Dâni, *Câmi*, II, 477; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, 298; Dimyâti, *İthâf*, ss. 573-574; Pâlûvî, *Zübde*, ss. 142-143.

¹³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 161.

¹³⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 160.

¹³⁸ Krş. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 160; Taberî, *Tefsîr*, XXIV/262.

yazılmıştır. Şâtibî ise mushaflarda “dâd” ile بِضَيِّين şeklinde yazıldığını söyler.¹³⁹

İbn Âşûr’un verdiği bilgilere göre eğer Mushaflarda kelime “dâd” ile بِضَيِّين şeklinde yazılmışsa kıraat imamlarından bazıları niye بِضَيِّين şeklinde okumuştur? Okunan kıraat, Hatt-ı Osmâniye’ye uygun olmayacak mıdır? Kıraatin sahih olma şartlarından bir tanesi de bu değil midir? gibi sorular akla gelebilir. Bu sorulara şöyle cevap verilebilir: Başta her iki kıraatin hem بِضَيِّين kıraatinin hem de بِطَيِّين kıraatinin mütevâtir olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)’den nakledildiğine dair bilgiler elimizde mevcuttur. Bir kıraatin mütevâtirliğinden bahsediyorsak o kıraatin sahihliği için ortaya konan şartları taşımasına gerek yoktur. Çünkü mütevâtir olan bir kıraatte tüm kurranın, âlimlerin ve Müslümanların icması ve kabulü vardır. Onun için şart aramaya gerek yoktur. Zaten بِضَيِّين kıraati mütevâtirdir ve mushaflarda yazılıdır; بِطَيِّين kıraati ise çeşitli beldelere gönderilen Mushaflarda yazılı olmasa da mütevâtiren bize kadar gelmiştir.¹⁴⁰

Kıraatlerin yazımıyla ilgili bilgiler verdikten sonra bu kıraatlerden doğan anlamlara geçebiliriz.

İbn Âşûr ilk önce her iki kıraatin Allah tarafından iki vecih olarak ve iki manaya delâlet etsin diye indirildiğini söyler ve kıraatlerin manalarını izah eder:

Kelime “dâd” ile ضَيِّين şeklinde okunursa “Elindekini hiç vermeyen cimri” manasına gelir.¹⁴¹ İbn Âşûr, cimrilikten kastedilenin burada hem hakiki hem de mecazi manasında anlaşılacağını söyler. Ona göre, ضَيِّين kelimesini cimriliğin hakiki manasında ele alınması durumunda “Sizin arkadaşınız cimri değildir, kendisine vahyedilen gaybî haberleri menfaat elde etmek için cimrilik yapacak, saklayacak değildir, tebliğ görevini olduğu gibi yerine getirir.” anlamına gelecektir.¹⁴²

İbn Âşûr ضَيِّين kelimesindeki “cimrilik” manasının mecaz olarak alınması halinde şu mananın ortaya çıkacağını söyler: ضَيِّين kelimesinde gizleme konusunda mecazî mürsel vardır. Yani cimrilik etmek gizlemektir. Gizleyen kimse bir şeyi saklar; fakat peygamberimiz kendisine vahyedileni gizlemez/saklamaz ki cimri olsun. Peygamberimiz (s.a.v.) kesinlikle kendisine verilen gaybi haberleri gizleyecek de değildir.¹⁴³

İkinci kıraat olan طَيِّين kelimesi ise suçlu, sanık, güvenilmeyen, hayırsız manalarına gelmektedir. Kelimenin kökü الطَّيُّنُ. الطَّيُّنُdür. İfal babından الاظنُّانُ ise bir başkasını itham etmek, üzerine suç atmak demektir.¹⁴⁴ İbn Âşûr طَيِّين kelimesinin ma-

¹³⁹ Krş. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 160; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI/327.

¹⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 161.

¹⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 161.

¹⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 161.

¹⁴³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 162.

¹⁴⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 163; Ayrıca bkz. Karaçam, *Kıraat*, s. 214.

nasının “kendisine kötülük töhmeti yapılmış/bulaşmış” olduğunu söyler. Hz. Peygamberimizin gaybe dâir verdiği haberlerden dolayı kendisinin yalan söylediği iddia edilerek töhmet altında bırakılmıştır. Bu kıraate göre mana “Gayb konusunda verdiği haberlerde peygamber töhmet altında bırakılamaz.” şeklinde olacaktır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)’in risâlet görevini yerine getirirken tamamen vahye tabi olduğu Kur’an’da çokça zikredilmektedir. İslâm itikadına göre bunun dışına çıkıp, vahiylerde herhangi bir tasarrufta bulunması mümkün değildir.¹⁴⁵

Sonuç olarak şunlar ifade edilebilir: Her iki kıraat de mütevâtirdir. Hz. Peygamber (s.a.v) den bize kadar gelmiştir. Bu kıraatlerden ضَيِّب şeklinde kıraat Kurranın ittifakıyla Mushafalarda yazılıdır. Abdullah b. Mes’ûd’un mushafında yazılı olan ضَيِّب kıraati de çeşitli beldelere dağıtılan Mushafalarda yazılı olmasa da mütevâtiren bize kadar gelmiş ve mütevâtir kurrâdan bazı imamların böyle okumaları da mütevâtirliğine delil teşkil etmektedir.

Ayetin وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَيِّبٍ kıraatiyle manası “O peygamber gaybe ait haberlerde cimrilik etmez.” şeklinde olurken; وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَيِّبٍ kıraatiyle manası “Hz. Peygamber (s.a.v.) -ona vahyedilene kendisinden bir şey ilâve etti diye- töhmet altında bırakılamaz.” şeklinde olacaktır.

3. Kelimelerin Tahfif-Teşdid ile Okunuşları

Kıraat imamlarından bir kısmı bazı kelimeleri tahfifle (şeddeli) okurken bir kısmı ise teşdidle (şeddesiz) okumaktadır. Örneğin,

“ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَرَآذُهُمْ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (Kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.)”¹⁴⁶

Ayetteki يَكْذِبُونَ kelimesinde iki farklı okunuş vardır. Birincisi كَذَبَ mastarından يَكْذِبُونَ şeklindeki okunuş. İkincisi ise كَذَبَ mastarından يَكْذِبُونَ şeklindeki okunuştur.¹⁴⁷

يَكْذِبُونَ şeklinde okuyan imamlar Asım, Hamza, Kisâi ve Halef’tir. يَكْذِبُونَ şeklinde ise Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Ca’fer ve Yakûb okumuştur.¹⁴⁸

Ayette geçen fiili كَذَبَ mastarından يَكْذِبُونَ şeklinde şeddeli okuyanlara göre mana; münafıkların Hz. Peygamberi (s.a.v)’i, verdiği haberleri ve Hz. Kur’an’ı yalanlamaları, inkâr etmeleri şeklinde anlaşılır.¹⁴⁹

Fiili كَذَبَ mastarından يَكْذِبُونَ şeklinde okuyanlara göre ise iki ayet öncesinde

¹⁴⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 12 cüz. 30, s. 163. Ayrıca bkz. Karaçam, *Kıraat*, s. 214.

¹⁴⁶ Bakara 2/10.

¹⁴⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 283.

¹⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 283. bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 170; Pâlüvi, *Zübde*, s. 17.

¹⁴⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 283. bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 170.

geçen “Allah’a inandık” şeklindeki sözleriyle özel yalana; daha sonra gelen ayetteki “Bizler ıslah edicileriz.” sözleriyle de genel yalana işaret vardır.¹⁵⁰

İki farklı okunuştan elde edilen iki mana şöyledir: يَكْتَبُونَ şeklindeki birinci kıraatte “Yalan söylemelerinden dolayı onlara acı bir azap vardır.”, يَكْتَبُونَ şeklindeki ikinci kıraatte ise “Yalanlamaları (inkârları) sebebiyle onlara acı bir azap vardır.” şeklindedir. Böylece münafıkların hem yalancı hem de inkârcı oldukları vurgulanmış olmaktadır.¹⁵¹

4. Kelimelerin Medli-Medsiz Okunuşları

Kur’an-ı Kerim’de bazı kelimelerdeki harfleri bir kısım kıraat imamı med ile (uzatarak) okumuşlar, bir kısmı ise kasr ile (uzatmadan) okumuşlardır. Bizim burada kastettiğimiz uzatma meddin çeşitleri değil, bazı kelimeler üzerinde nakille gelen okuma farklılıklarıdır. Örneğin,

“يَكْتَبُونَ تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ” (Allah bunu elinizden çıkana üzülmeysin ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız diye (açıklamaktadır.) Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenmiş kimseleri sevmez.”¹⁵² ayetinde آتَيْكُمْ kelimesi iki vecihle okunmuştur.¹⁵³

İbn Âşûr kelimeyi cumhur kurrânın metinde geçtiği gibi آتَيْكُمْ olarak, Ebû Amr’ın ise آتَيْكُمْ biçiminde okuduğunu söyler.¹⁵⁴

İbn Âşûr metinde ilk geçen ve cumhur kurrânın okuduğu آتَيْكُمْ lafzının aslının آتَيْكُمْ olduğunu, fakat ikinci hemzenin medde dönüştürülerek آتَيْكُمْ haline geldiğini ifade eder. آتَيْكُمْ ما آتَيْكُمْ lafzının manası ise “Size verilen şey” demektir.¹⁵⁵ İlgili kelimedeki verme işi Allah’a nispet edilmiş olur. Dolayısıyla bunu veren Allah’tır.¹⁵⁶ Kelimedeki birinci hemze ta’ diye/geçişlilik için, iki meful alabilmek için gelmiştir. Buna göre, takdir ise آتَيْكُمْ “size verdiği şeylerle” şeklinde olacak ve ayet ise “Size verdiği şeyler sebebiyle şımarmayın/sevinmeyin” anlamına gelecektir. Bununla birlikte ayette “Allah’ın iyiliklerini unutmayın, sıkıca tutun; çünkü iyilikler Allah’ın lütfundandır.” diye hatırlatma da vardır.¹⁵⁷

Fiili آتَيْكُمْ şeklinde hemzeyi med etmeden okuyan Ebû Amr الْإِنْيَانُ (gelmek) mastarından dolayı ve daha önce geçen فَاتَكُمْ (elinizden çıkan) ifadesinin dengi

¹⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1 cüz. 1, s. 283.

¹⁵¹ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, s. 116.

¹⁵² Hadîd 57/23.

¹⁵³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, s. 412. bkz. Dâni, *Câmi*, II/437; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II/287; Dimiyâti, *İthâf*, s. 534; Pâlûvi, *Zübde*, s. 133.

¹⁵⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, ss. 412-413.

¹⁵⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, s. 412.

¹⁵⁶ İbn Zencele, *Hucce*, s. 702.

¹⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, ss. 412-413.

görmesinden ötürü bahsedildiği gibi okumuştur.¹⁵⁸ İbn Âşûr bu kiraate göre bir şey meydana çıkmışsa onun geldiğini söyler.¹⁵⁹ Hem فَاتِكُمْ hem de فَاتِكُمْ fiillerindeki zamirler, ism-i mevsûle dönen ve fail olmaları sebebiyle müstetir, merfû ve müzekkerdir.¹⁶⁰ İlgili kiraate göre mana “Size gelen nimetler sebebiyle şımarmayın.” şeklinde olacaktır.

SONUÇ

Ferşî kiraat farklılıkları, ayetlerin anlamına etki eden, harflerin ve harekelerin değişimiyle veya kelimelerdeki ziyadelik ve noksanlıkları ortaya çıkan kiraat farklılıklarıdır. Tefsirinde ağırlıklı olarak ferşî okumalara yer veren İbn Âşûr’un, nahiv ve sarf kaideleri yönünden kiraatleri ele aldığı ve anlamlandırdığı tespit edilmiştir.

Kur’an kiraati, nahiv kaidelerinin dayandığı temellerden birisidir. Bu sebeple irab, kiraatlerin zaptı ve anlaşılması noktasında en önemli vasitalardan biridir. Kiraat farklılıkları kelimenin sarf ve irabı ile alakalı olduğu için dilsel ihtilaflar grubuna da girmektedir. Kiraat farklılığı, ayetlerdeki kelimelerin cümledeki konumunu gösteren irab alametinde görüldüğü gibi, kelimenin konumunu değil de şeklini yani sarfını etkileyen hususlarda da görülebilmektedir. Kelimenin sarfında oluşan bu değişiklik yer yer cümledeki bazı kelimelerin irabını ve dolayısı ile manayı da değiştirmektedir. Bir kısmı ise, iraba tesir etmeyip sadece manada bir değişikliğe sebep olmaktadır. İbn Âşûr da tefsirinde yer yer konuyla ilgili tespitlerde bulunmuş, sahabe ve tabiinin ileri gelenlerinden ve değişik âlimlerden gelen görüşlere yer vermiş ve değerlendirmelerde bulunarak ilmi birikimini ortaya koymuştur.

Kaynaklar:

- » Abdurrahîm, Abdülcelîl, *Lügâtü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Amman, 1981.
- » Aydın, İsmail, “*Kur'ân'la İlgili İlk Filolojik Çalışmaların Tefsir İlimi Açısından Değerlendirilmesi*”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma D.*,XI(1), 2011, s. 51.
- » Bâzemül, Muhammed b. Ömer Salim, *el-Kirâât ve Eseruhâ fi'l-Ahkâm ve't-Tefsîr*, Camiatü Ümmi'l-Kura, Arabistan, H.1412.
- » Coşkun, Ahmet, “*İbn Âşûr, Muhammed Tâhir*”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 332.
- » Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dil Bilgisi Sarf*, İFAV, İstanbul, 2008.
- » Dağ, Mehmet, *Geleneksel Kirâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İSAM, İstanbul, 2011.
- » Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, İstanbul, 1930.
- » Devserî, İbrahim b. Saîd, *Muhtasaru'l-İbârât li Mu'cemi Mustalahâti'l-Kirâât*, Daru'l-Hadarâ li'n-Neşri ve't-Tevzî, Riyad, 1429/2008.
- » Dimyâtî, Ahmet b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu Fudelâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbeati Aşere*, thk. Enes Mihrâh, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- » Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîr*, thk. Adil Ahmed-Ali Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1993.
- » Ebû Şâme, Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâil b. İbrâhîm el-Makdisî, *İbrâzû'l-Meânî min Hırzî'l-Emânî fi'l-Kirâati's-Seb'*, thk. İbrahim Atûh Avez, Dâr'ül-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

¹⁵⁸ İbn Zencele, *Hucce*, s. 701; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, s. 413.

¹⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, s. 413.

¹⁶⁰ İbn Zencele, *Hucce*, s. 701; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 11 cüz. 27, s. 413.

- » Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî, *Tefsîru Ebi's-Suûd/İrşâdû'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Beyrut: ts.
- » Efendi, Mehmet Emîn, *Umdetü'l-Hillân fî İzâh-ı Zübdetü'l-İrfân*, Asitane, İstanbul, ts.
- » Eren, Cüneyd-Uludaş, İbrahim, "Kıraat Farklılıklarının Fâtiha Sûresinin Yorumlanmasındaki Rolü", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/2 Winter 2014, p. 623-637, Ankara-Turkey.
- » Ezherî, Muhammed b. Ahmed Ebû Mansûr, *Meânî'l-Kıraât*, thk. Mustafa Derviş, Dâru'n-Neşr, Câmîatü Melik-i Suûdî, 1412/1991.
- » Ğalâyînî, Mustafa, *Câmiu'd-Dürûsi'l-Arabiyye*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, (I-III. ciltler birarada), İstanbul, 1966.
- » Ğâfî, Belkâsım, *Şeyhu'l-Câmi'l-A'Zami Muhammed et-Tâhir İbn Aşûr; Hayâtüh ve Asârüh*, nşr. Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1417/1996.
- » İbn Atiyye, Ebû Bekir Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğâlib b. Abdîrrahman el-Muharibî el-Gırnatî el-Endelûsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselâm AbdüşŞâfî Muhammed, Beyrut, 1422/2001.
- » İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kirâati'l-Aşr*, (2 cilt bir arada), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.
- » İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân, *el-Muhteseb fî Tebyîni Vücûhi Şevâzi'l-Kirâati ve'l-İzâh anhä*, thk. Ali en-Necdî Nâsîf-Abdülhalim en-Neccâr, Kahire, 1415/1994.
- » İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed es-Selâme, Dâru-Tayyibe, Riyad, 1418-1997.
- » İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, ts.
- » İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî, *es-Seb'a fî'l-Kirâat*, thk. Şevkî Dayf, Dâru'l-Mearif, Mısır, ts.
- » İbn Zencele, Abdurrahman b. Muhammed Ebû Zûra, *Huccetü'l-Kirâat*, thk. Saîd el-Efgânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982.
- » Karaçam, İsmail, *Kur'ân İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, MÜİFV, İstanbul, 1996.
- » Karanî, Muhammed b. Sa'd b. Abdillâh, *el-İmam Muhammed Tâhir İbn Âşûr ve menhecühü fî tevcihi'l-kirâat min hilâli tefsiri't-tahrîr ve't-tenvîr*, Suudi Arabistan, 1427/2006.
- » Kaya, Mehmet, *İ'râb Değerlendirmelerinin Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü -Zemahşerî Örneği-*, Erzurum, 2014.
- » Kılıç, Mustafa, *Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında Kıraat Olgusu*, (Basılmamış Doktora Tezi) MÜSBE, İstanbul, 2014.
- » Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Çur'ân*, thk. Abdullâh b. Hasen, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006.
- » Mahfuz, Muhammed, *Teracimü'l-Müellifine't-Tunusiyyin*, Darü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1982.
- » Mekki, Ebû Muhammed b. Ebî Talib Hemmûş el-Kaysî, *el-Keşf an Vücûhi'l-Kirâati's-Seb' ve İle-lilâhâ ve Hiccihâ*, thk. Muhyiddîn Ramazan, Müessesetü'r-Risâle, III, Baskı, Beyrut, 1984.
- » Muhaysin, Muhammed Salim, *el-Muğnî fî Tevcihi'l-Kirâati'-Aşri'l-Mütevâtirati*, Kahire, 1993.
- » NurMuhammedov, Annaoraz, *İbn Âşûr ve Mukaddimesi Bağlamında Tefsir Usûlündeki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), UÜSBE, Bursa, 2005.
- » Pâlûvî, Abdülfettah, *Zübdetü'l-İrfân*, İstanbul, ts.
- » Râzî, Ebu Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb*, (I-XXXII), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981.
- » Tantâvî, Muhammed, *Neş'etü'n-Nahv*, Kâhire, ts.
- » Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- » Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî, *Şerhü'l-Muhtasar alâ Telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetü's-Sahâbe, Antep, ts.
- » Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre, *el-Câmiu'l-Kebîr*, thk. Beşşâr Avved Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.
- » Ünal, Mehmet, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, Ankara, 2005.
- » Vural, Faruk, *Tahir b. Âşûr ve et-Tahrîr ve't-Tenvîr İsimli Tefsiri*, (Basılmamış Doktora Tezi), MÜSBE, İstanbul, 2002.
- » Yakut, Ahmed Süleyman, *Zâhiratü'l-İ'râb fî'n-Nahvi'l-Arabiyyi*, Dâru'l-Ma'rife, İskenderiye, 1994.
- » Zemahşerî, Muhammed b. Ömer Cârullâh Ebû'l-Kâsım, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzil ve Uyûni'l-Eğâvî fî Vücûhi't-Te'vil*, thk. Adil Ahmed-Ali Muavviz, nşr. Mektebetü'l-Abikân, Ri-

-
- yad, 1418/1998.
- » Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1404/1984.
 - » Zûrkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Fewâz Ahmed Zümerî, Beyrut, 1415/1995.